

Bartosz Musiał

Memetyka w finansach osobistych

Problemy Zarządzania, Finansów i Marketingu 21, 175-185

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BARTOSZ MUSIAŁ

Uniwersytet Szczeciński

MEMETYKA W FINANSACH OSOBISTYCH

Streszczenie

Praca podejmuje tematykę decyzji finansowych gospodarstw domowych, opisanych i widzianych przez pryzmat memetyki. Pierwsza część artykułu dotyczy samej memetyki, opisując podstawy koncepcyjne dla tej teorii. Druga część pracy krótko opisuje podstawy finansów osobistych oraz finansów gospodarstw domowych, esencję oraz główne narzędzia, a następnie podejmuje się opisu zachowań finansowych w świetle oraz za pomocą narzędzi memetycznych. Opisuje, dlaczego ludzie zachowują się w konkretny sposób, nawet jeżeli nie jest to dla nich uzasadnione finansowo. Podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie, dlaczego budżetowanie czy rozmowa o własnych finansach jest tabu w dzisiejszym społeczeństwie.

Wprowadzenie

Lęk ludzki mieści w sobie całą historię ewolucji gatunku i odzwierciedla w nim archaiczne formy, do dzisiejszych warunków życia człowieka już zupełnie niedostosowane. Może dlatego człowiek boi się nieraz pająków, niektórych gadów i płazów, które obecnie są dla niego niegroźne, ale w czasach, gdy był tylko małym ssakiem, przedstawiały nieraz największe zagrożenie życia.

Antoni Kępiński

Ludzkie zachowanie tłumaczone było już na wiele sposobów. Freud sięgał w stronę ukrytych lęków, snów i długo chowanych urazów. Nowoczesna biochemia zdaje się być pewna tego, że wszystkie uczucia, zachowania i przeświadczenia da się wytłumaczyć poziomem poszczególnych związków chemicznych w organizmie. Matematycy wespół z teorią gier, przy założeniu względnej racjo-

nalności podejmowanych decyzji, próbują warunkować podejmowane przez ludzi decyzje logiką i zimną kalkulacją.

Dlaczego jednak, mimo tak jednostkowych jak w wypadku założeń Freudowskich, czy tak biologicznie i logicznie wiążących przesłanek biochemii i logiki, wciąż zdarzają się sytuacje, w których ludzie porzucają podstawowe instynkty przetrwania i zaciągają kredyty, które są niemożliwe do spłacenia. Dlaczego występuje paradoks owczego pędu? Dlaczego ludzie wolą szwajcarskiego franka od polskiej złotówki? Dlaczego tak niewiele osób używa budżetu podczas zarządzania własnymi finansami? Dlaczego tak trudno jest zaufać kartom kredytowym i bankom internetowym?

Być może te i inne zachowania da się wyjaśnić za pomocą narzędzi, których dostarcza nowo rozwijający się nurt nauki społecznej – memetyka.

Memetyka

W głuszy amazońskiej dżungli, wbrew instynktom, wbrew zachowaniu roju, pojedyncza mrówka wyszła w nocy z mrowiska, odłączyła się od reszty i wspina się coraz wyżej na łądygę pobliskiej rośliny. Pchana przez jakąś niezrozumiałą dla siebie siłę. W jej głowie jest tylko jedna myśl: do góry. Po osiągnięciu swojego celu mrówka łapie łądygę swoimi silnymi szczękami i zastyga bez ruchu, czekając na śmierć.

To dziwne zachowanie mrówki powodowane jest przez pewien rodzaj grzyba: *Cordyceps unilateralis*, zwany w Polsce maczuźnikiem. Ten pasożyt zagnieżdża się w organizmie mrówki, przechodząc przez przetchlinki (małe otwory w organizmach stawonogów, umożliwiające oddychanie), po czym rozpoczyna swój wzrost, pochłaniając narządy, które nie są zwierzęciu potrzebne do życia. W chwili gdy grzyb gotowy jest do wydalenia zarodników, jego grzybnia rozrasta się, przechodząc do mózgu mrówki, zmieniając sposób, w jaki postrzega ona feromony, co w konsekwencji zmusza zwierzę do wędrówki tak wysoko jak tylko się da. Grzyb wykazuje się taką przebiegłością, iż zakażona mrówka w dzień potrafi zachowywać się zupełnie normalnie, by w nocy wyruszyć w najwyższe możliwe miejsce, by tam grzyb mógł rozpylić swoje zarodniki na największy możliwy obszar¹. Ten ciekawy, acz okrutny cykl życiowy, w którym jeden orga-

¹ *Cordyceps: attack of the killer fungi*, <http://www.youtube.com/watch?v=XuKjBIBBAL8> (18.08.2010).

nizm przejmuje kontrolę nad drugim, został przytoczony jako metafora dla *idée fixe*, idei, myśli.

Miliardy lat temu na Ziemi pojawił się nowy organizm, jeżeli za takowy możemy go w ogóle uważać. Wyróżniał się on nietypową cechą – mógł infekować systemy rozrodcze innych organizmów, by te powielały jego materiał genetyczny. Dzisiaj te organizmy nazywane są wirusami i wyróżnia się co najmniej dwa „królestwa”, w których można je spotkać.

Pierwsze z nich to królestwo biologii, organizmów żywych, grzybów, roślin, zwierząt. Istnieją niezliczone ilości wirusów biologicznych na Ziemi i ogromne ilości ich kopii. Są one źródłem jednych z najbardziej śmiertelnych chorób, poczynając od zwykłego przeziębienia, poprzez AIDS, do jeszcze groźniejszego wirusa Ebola.

Drugi świat, który upodobały sobie wirusy, to stworzony przez ludzi świat komputerów, sieci, informacji i programów. W tym świecie wirusy nie były odkryte, one były zaprogramowane, stworzone przez człowieka.

Memetyka zakłada jednak istnienie trzeciego świata, w którym mogą rozwijać się wirusy. Świata, dla którego metaforą był wstęp tejże pracy. Świat umysłu, kultury i myśli. Wirusy myśli mogą być zarówno wymyślane, jak i odkrywane, mogą ewoluować naturalnie i być sztucznie tworzone. Ponieważ memetyka to wciąż młoda nauka, chciałbym przytoczyć za Richardem Brodie tabelę ilustrującą w sposób porównawczy nomenklaturę memetyczną:

Tabela 1

Biologia	Komputery	Umysł
Gen	Instrukcja programowa	Mem
DNA	Komputer	Umysł
Wirus	Język programowy	Wiedza jako reprezentacja stanu umysłu
Pula genów	Software	Wirus umysłu
Zarodniki	Elektroniczne fora/ankiety/biuletyny	Przekazy/publikacje
Gatunki	System operacyjny	Instytucje kulturalne
Genotyp i inne klasyfikacje	Program budujący maszynę	Kultura
Organizm	„Tylne wejście”, błąd w zabezpieczeniu	Zachowanie/twory sztuczne
Podatność genetyczna	Sztuczne życie	Podatność psychologiczna
Ewolucja genetyczna		Ewolucja kulturowa

Źródło: R. Brodie, *Virus of the Mind*, Hay House 1996, s. 37.

Słowo „mem” zostało stworzone przez oksfordzkiego biologa Richarda Dawkinsa w wydanej w 1976 roku książce *Samolubny gen*. Od tego czasu używane jest przez Dawkinsa i innych biologów ewolucyjnych, psychologów takich jak Henry Plotkin i naukowców kognitywnych takich jak Douglas Hofstadter i Daniel Dennet w celu sformułowania biologicznych, psychologicznych i filozoficznych implikacji tego nowego modelu świadomości i myśli.

Mem zajmuje centralne miejsce w zmianie paradygmatu, która odbywa się właśnie w naukach o życiu i kulturze. W nowym paradygmacie naukowcy patrzą na ewolucję kulturową nie z punktu widzenia jednostki czy społeczeństwa, a z pozycji memu².

Autor słowa, definiuje mem jako podstawową jednostkę przekazu kulturowego, bądź imitacji³.

Innymi słowy mem należy rozumieć jako jednostkę informacji kulturowej, czyli na przykład koncepcję bądź ideę, która podzielana jest w społeczności złożonej z jednostek, poprzez społeczną (przeciwstawiając genetycznej) transmisję. Dyfuzja memów jest przedmiotem darwinowskich założeń dziedziczności, zmienności i wyboru naturalnego, którym to podlegają także geny. Formy kulturalne powstają zatem jako logiczny wynik skumulowanej ewolucji, poprzez którą marginalne lub przyrostowe zmiany pojawiają się w czasie w sposób, który odzwierciedla selektywne, aktualne naciski środowiskowe. Podstawowy algorytm ewolucyjny może być zatem zastosowany w celu wyjaśnienia pojawiania się złożonych instytucji społecznych, będących rezultatem rozłożonego w czasie procesu historycznego rozwoju⁴.

Jedną z implikacji tej definicji jest nowe spojrzenie na kulturę, w której memy niczym geny w ewolucji biologicznej konkurują ze sobą, przekazywane z jednego umysłu do drugiego. Te, które odnoszą największy sukces, te, które spenetrują najwięcej umysłów, odpowiedzialne są za tworzenie tego, czym przejawiają się podstawy obecnej kultury⁵.

Popularne piosenki, sposób budowy mostów, moda, ceremonie, obyczaje, sztuka, język, jakim się posługujemy, technologia – to wszystko wymieniane przez Dawkinsa przykłady memów. Wszystkie one różnią się trwałością, szybkością i sposobem rozpowszechniania, terytorium, jakie obejmują, zasięgiem

² R. Brodie: *Virus of the Mind*, Hay House 1996, s. 4.

³ R. Dawkins, *Selfish Gene*, Oxford University Press, New York 1976, s. 190.

⁴ M. Freeman, *Current Legal Problems 2002*, Oxford University Press, New York 2002, s. 2.

⁵ R. Brodie, *Virus...*, s. 5.

historycznym. Przy tym ważne jest, iż nie każdy zwrot, ideał piękna, wzór, zachowanie czy piosenka jest memem. Memami stają się one dopiero wówczas, gdy ulegają powieleniu, zaczynają rozpowszechniać się w społeczeństwie.

Wszystkie jednak ewoluują w czasie, niczym wysoce przyspieszony proces ewolucji genetycznej. I tak jak w ewolucji biologicznej zmiana może służyć zwiększeniu wydajności, specjalizacji, lepszemu przystosowaniu się memu do środowiska, w którym się znajduje. Wydaje się wszakże, iż nowoczesna nauka jest lepsza niż nauka starożytna. Obecne rozumienie wszechświata jest nie tylko inne niż to, którym szczylicili się starożytni Grecy, ono jest od niego lepsze.

Język, którym się posługujemy, to doskonały przykład specjalizacji i przystosowania. Kiedy spojrzymy na słowa jak na memy (wszakże każde niesie z sobą informację), w prosty sposób da się zauważyć, iż np. „admin” używane jest znacznie częściej niż „administrator”. Słowa ulegają skracaniu, język znaczącej specjalizacji, a dzieje się tak dlatego, że tempo życia uległo znaczącemu przyspieszeniu. Ludzie zmuszeni są przekazać jak najwięcej jak najbardziej precyzyjnych informacji w jak najkrótszym czasie, język więc ewoluuje, dostosowując się do potrzeb ogółu. Nie możemy tu także mówić o odgórnej celowości zjawiska. Nie jest wszakże tak, iż jakiś zarządca językowy wydaje dekret, iż od dnia pierwszego stycznia stosuje się słowo „admin” zamiast „administrator”. Jest to proces jak najbardziej naturalny. Ktoś po raz pierwszy używa skróconego słowa, inni ludzie z otoczenia je wychwytyują i używają w innych nadarzających się sytuacjach. Można więc powiedzieć, iż w dużych populacjach, szczególnie populacjach otwartych na komunikację na szeroką skalę (Internet, telefonia komórkowa, TV i radio) myśli myślą się same.

Imitacja, wspomniana w definicji memu Dawkinsa, to sposób, w jaki memy ulegają powieleniu. Tak jak w wypadku genów, spośród których nie wszystkie powielane są z taką samą dozą sukcesu, tak w przypadku memów w puli memowej są te lepsze i te gorsze. To analogia selekcji naturalnej. Niektóre z memów osiągają krótkotrwały sukces ewolucyjny i utrzymują się w puli memowej tylko przez krótki czas, tak jak piosenki zwane potocznie letnimi hitami, inne trwają dłużej, tak jak sposób dokonywania transakcji kupno–sprzedaż, a inne osiągnęły ogromny sukces ewolucyjno-kulturowy, utrzymując się przez wiele pokoleń w umysłach ludzi, czego przykładem jest dziesięć przykazań jako wzór zasad moralnych cywilizowanego społeczeństwa.

Takie zróżnicowanie sukcesu ewolucyjnego wynika też z ośrodka, w którym memy są przekazywane, z puli memowej. Wspomniany przeze mnie wcześ-

niej język jest niczym innym jak mocno rozbudowaną pulą memową, w której każde używane słowo, ze względu na niesioną przez siebie informację, jest memem. Przykład ten można wykorzystać też do ukazania konkurencji, w której stronami są całe pule memetyczne, w tym wypadku różne języki. W dzisiejszych czasach panuje niemalże hegemonia języka angielskiego. Ewolucyjnie język ten osiągnął ogromny sukces. Uczy się go niemalże na całym świecie i ośmielę się twierdzić, iż nie wynika to tylko i wyłącznie z przesłanek geopolitycznych, czyli dominacji kulturowej krajów anglojęzycznych. Wszakże Chiny są tak samo, o ile nie bardziej, prężną siłą gospodarczą i polityczną, a jednak język mandaryński nie stał się językiem międzynarodowym. Angielski jawi się w takim razie jako zwycięzca, jako język, którym największej części ludzkości najłatwiej jest przekazać informację.

Memetyka to nauka badająca stan umysłu, sposób, w jaki postrzega się rzeczywistość, a także memy jako podstawowe nośniki informacji i sposób tejsze rzeczywistości opisywania i kreowania.

Gospodarstwa domowe z kolei, jako najbardziej podstawowe jednostki zarządzające finansami, są najbardziej podatne na to, jaki stan umysłu reprezentują poszczególni ich członkowie. Zatem, czy istnieje związek pomiędzy memetyką a finansami osobistymi, a także czy gospodarstwa domowe kierują się w swych decyzjach finansowych racjonalnymi przesłankami, modą, owczym pędem, czy aktualnie dominującymi w środowisku memami? Czy memetyką i konkurencją wśród trendów, myśli i czystych informacji da się wytłumaczyć zachowania finansowe?

Finanse osobiste gospodarstw domowych

Finanse osobiste to dział nauk ekonomicznych badający zależności między środkami finansowymi gospodarstw domowych i jednostek a osiąganymi przez nie sukcesami finansowymi. Obejmuje on takie zagadnienia jak oszczędzanie, inwestowanie i konsumpcja środków finansowych, plany zawodowe, finansowe i emerytalne, budżetowanie i zarządzanie ryzykiem, zarządzanie gotówką, kartami kredytowymi, pożyczkami i nieruchomościami, a także zarządzanie ryzykiem. Zrozumienie wszystkich tych aspektów przyczynia się do osiągnięcia finansowego sukcesu podczas nadarzających się okazji, wyzwań i finansowych odpowiedzialności. Na poczet takiego sukcesu zalicza się elementy takie jak osiągnięcie jak najniższych kosztów kredytu czy podatku dochodowego, naby-

cie samochodu po jak najniższej cenie, dobre i tanie ubezpieczenie, wybieranie wartościowych inwestycji, umożliwiających spełnienie potrzeb jednostki bądź gospodarstwa domowego⁶.

Przedstawiona przez E. Thomasa Garmana i Raymonda Forgue definicja finansów osobistych wymienia osobę fizyczną i gospodarstwo domowe jako podstawowe jednostki, podmioty będące przedmiotem zainteresowania finansów osobistych jako nauki.

Rodzina to najbardziej złożony i wartościowy kulturowo intymny związek, będący jednocześnie publiczną i prywatną instytucją. Członkowie rodziny sami określają swoje potrzeby, pragnienia i myśli; większość najbardziej intymnych zachowań odbywa się w rodzinie bez obecności i podglądu prowadzonego przez osoby trzecie. Jednakże ludzie spoza rodziny, rząd czy społeczeństwo jako całość są głęboko zainteresowani tym, jak radzą sobie gospodarstwa domowe.

Institucje społeczne i kulturowe tworzące społeczeństwo kształtują także naturę i definicję rodziny. W dzisiejszych czasach te granice gwałtownie się rozszerzają poprzez mnogość nietradycyjnych związków rodzinnych – pary, w których partnerzy wzajemnie pną się po drabinie kariery, gospodarstwa domowe z jednym rodzicem, pary żyjące w konkubinacie, związki homoseksualne itd.

Każdy związek rodzinny, nieistotne czy pogwałca, czy sprzyja ogólnie przyjętym normom społecznym, odzwierciedla dominujące w społeczeństwie ideały i wierzenia dotyczące tego, jak małżeństwo czy rodzina powinny wyglądać. Mimo iż każdy związek jest inny, ta unikatowość jest ograniczana przez szersze granice grupowych, kulturowych i instytucjonalnych wartości⁷. Patrząc na rodzinę przez pryzmat memetyki, widać więc, iż nawet tak podstawowa wydawałoby się wiedza na temat tego, jak wygląda związek dwojga ludzi, podatna jest na zmiany. To, co poprzednie pokolenia uważałyby za oczywisty model, przegrywa konkurencję z nowoczesnym, lepiej przystosowanym do obecnych warunków kulturowych, ale także finansowych obecnego świata. Małżeństwo damsko-męskie jako mem już jakiś czas temu rozpoczęło walkę z memem nieformalnego związku damsko-męskiego. Wynika to prawdopodobnie z faktu, iż taki związek w świetle finansów niesie ze sobą taką samą informację jak związek małżeński, nie ograniczając przy tym partnerów. W świecie, w którym dobrobyt finansowy

⁶ E. Thomas Garman, R. Forgue, *Personal Finance*, Houghton Mifflin Company, 2008, s. 4.

⁷ D.M. Newman, *Sociology: Exploring the architecture of Everyday Life*, A Sage Publications, 2010, s. 218.

i wolność osobista stały się jednymi z najbardziej pożądanymi wartościami, jest to jak najbardziej naturalne zachowanie.

Gospodarstwa domowe są odpowiedzialne finansowo za to, jakie życie wiodą i będą prowadzić. Ta finansowa odpowiedzialność definiowana jest jako wpływ, jaki jej podmioty wywierają na swoją przyszłą finansową sytuację, oraz jako próba podejmowania jak najlepszych decyzji w zarządzaniu osobistymi zasobami finansowymi⁸.

Finanse leżą więc u podłoża zmian kulturowych. Ośmielę się nawet twierdzić, że gdyby pojedynczej osobie było tak samo łatwo utrzymać swoją finansową niezależność jak związkowi, model rodziny zmieniłby się z 2+1 na 1+1.

Pomijając jednak podmiot finansów, czy ich przedmiot także możemy rozważać jako wynik działania memów?

Jednym z podstawowych narzędzi służących zarządzaniu finansami gospodarstw domowych jest budżet. Jedną z definicji słowa „budżet” mówi, iż jest to plan koordynujący zasoby i wydatki. Większość ludzi nie przykłada większej wagi do własnego budżetu, używa go jako planu stania się biednym bądź członkiem klasy średniej, zamiast zaplanować bycie bogatym. Również znaczna większość ludzi nie prowadzi życia w nadwyżce budżetowej, ale raczej pozostaje w stanie deficytu budżetowego.

Deficyt budżetowy występuje, gdy wydatki w budżecie np. danego gospodarstwa domowego przewyższają jego dochody. Z deficytem budżetowym ma się do czynienia wtedy, kiedy wydaje się więcej niż się zarabia. Znaczna część ludzi ma do czynienia właśnie z deficytem budżetowym, ponieważ łatwiej jest pieniądze wydawać niż je zarabiać. W obliczu takiej sytuacji większość ludzi woli obciążyć swoje wydatki zamiast zwiększyć dochody⁹.

W wypadku decyzji, w jaki sposób załatać dziurę budżetową, gospodarstwo domowe postawione jest przed wyborem dwóch memów zachowań: memu „obcinanie wydatków” i memu „zwiększanie dochodów”. W większości wypadków ludzie wybierają mem pierwszy. Jest to zachowanie o tyle ciekawe, iż organy zarządcze państwa na ogół uciekają się do drugiego rozwiązania, próbując zwiększyć dochody.

Dlaczego więc gospodarstwa domowe podejmują odwrotną decyzję? Myślę, iż na taki rezultat składa się kilka czynników. Przede wszystkim mem budżeto-

⁸ E. Thomas Garman, R. Forgue, *Personal Finance*, s. 4.

⁹ W. Kluz, *Jak pracując mniej, zarabiać więcej*, Wydawnictwo Złote Myśli & Wiesław Kluz, Gliwice 2010, s. 8–9.

wania jest memem słabym w dzisiejszej puli memowej. Ludzie niechętnie rozmawiają o swoich finansach, nie dzielą się swoimi rozwiązaniami, nie stwarzają zatem kanału, dzięki któremu budżetowanie może się rozprzestrzeniać. Co więcej, mem budżetu, przynajmniej w Polsce, blisko łączy się z memami niosącymi takie informacje jak dziura, deficyt, zamieszanie i kłótnia. Wynika to z zachowania, które można obserwować, kiedy to rządzący państwem ustalają budżet na nadchodzący rok. Państwo nie stosuje przy tym żadnych technik, które mogłyby ten wizerunek zmienić.

Ludzie nie posiadając wystarczającej wiedzy na temat narzędzi finansowych umożliwiających zwiększenie pasywnego dochodu, podejmują jedyny znany im krok. Dlaczego mieliby zainwestować pieniądze, skoro wiedza o akcjach, obligacjach czy funduszach inwestycyjnych jest przywilejem? Wydatki natomiast mogli obcinać nasi rodzice, ich rodzice, rodzice ich rodziców itd. Mem obcinania wydatków jest silny w tej puli memowej, ponieważ pula ta ogranicza się tylko do grona rodzinnego. Jeżeli spojrzymy na finanse rodzinne z punktu widzenia memetyki – jest to niemalże zupełnie zamknięte środowisko. Hermetyczność przekazu informacji związanych z finansami domowymi i brak wtajemniczenia najmłodszych członków rodziny w podejmowane decyzje, a także na ogół towarzyszące temu stwierdzenie „trzeba oszczędzać” powoduje, iż tylko i wyłącznie ten mem jest przekazywany. Na domiar złego przekazywany jest jedynie w pionowej linii chronologicznej, w cyklu wymiany pokoleń, jako że wymiana pozioma, wewnątrzpokoleniowa, odbywa się niemalże tylko poprzez zawarcie związku partnerskiego dowolnego rodzaju.

Zachowanie zupełnie odwrotne widziane jest właśnie w budżetowaniu państwa, gdzie hermetycznie zamknięta grupa wybiera mem zwiększenia przychodów poprzez np. podwyższenie podatku VAT, gdyż mem takich decyzji w tym środowisku jest silniejszy niż mem obcinania wydatków.

Wydaje się więc logicznym krokiem rozpowszechnianie przede wszystkim memu budżetowania, i to najlepiej w towarzystwie pozytywnych memów innego rodzaju, a w drugiej kolejności memów inwestowania, zwiększania pasywnego przychodu.

Memy uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych, kupowania akcji czy obligacji wciąż jednak kopiowane są rzadko. Wynika to z oporu środowiska finansowego i medialnego, które wciąż prezentują kredyty i pożyczki jako coś pozytywnie wpływającego na status społeczny typowej rodziny. Ludzie biorą pożyczkę na zakupy świąteczne, dlatego że ładna pani aktorka bądź przystojny pan

aktor z TV też taką biorą i cała reklamowa rodzina jest uśmiechnięta. Taki mem krąży w puli i mniej istotne jest to, czy jest to mem silny, czy słaby, istotne jest, że przemieszcza się przez kanały medialnego przekazu, które trafiają do szerokiej grupy odbiorców, „infekując” jak najwięcej umysłów.

Spójrzmy na kraj, w którym wolne media, ogólnie dostępny Internet i TV są na porządku dziennym – USA. Jest to kraj, gdzie mem „pożyczka” i mem „kredyt” krążą swobodnie przekazywane np. z TV do umysłu i z umysłu do umysłu od długiego już czasu. Efekty i siłę tego memu cały świat mógł poznać podczas finansowego kryzysu ostatnich lat. Zachowania nie są kopiowane na zasadzie – zachowanie A jest dla mnie dobre, więc ja też je będę stosował, ale na zasadzie najlepszego przystosowania memu do środowiska. 80% ludzi zachowuje się w sposób B, więc ja też będę zachowywał się B. Dominujące memy rozprzestrzeniają się bez względu na to, jaką jednostkę informacji przekazują. To zachowanie masy ludzi, która w większej grupie jest bardziej skłonna do podejmowania irracjonalnych zachowań, które tak ciężko jest wyjaśnić, może tłumaczyć właśnie memetyka, która oddziela memy od myślących je umysłów. Mem dominujący jest jaki jest, dlatego że jest aktualnie memem najlepiej przystosowanym do środowiska, w którym się znajduje (ludzki umysł), a co za tym idzie trafia w gusta największej ilości ludzi.

Dominację memu, który wydaje się być sprzeczny z podstawowymi instynktami samozachowawczymi, widać także na przykładzie wyboru waluty zadłużenia kredytowego. Teoretycznie rzecz biorąc, najbezpieczniej jest brać kredyt w walucie, w której się zarabia, a jednak duża część ludzi w Polsce wybiera kredyt we franku szwajcarskim. Można to wszakże tłumaczyć stabilnością tej waluty i względną neutralnością państwa, ale czy tak tłumaczą się ci, którzy taki kredyt biorą?

Również karty kredytowe, bankomaty i transakcje internetowe w początkowej fazie spotykały się z dużym społecznym oporem, co wynika, moim zdaniem, z dominacji silnego memu zjawisk niewidocznych. Jeżeli pieniędzy nie dało się dotknąć, istniały tylko w jakiejś niezrozumiałej cyfrowej przestrzeni, ludzie kojarzyli je ze zjawiskami nadprzyrodzonymi, z którymi lepiej nie mieć nic do czynienia. Sytuację tę doskonale obrazuje cytat będący wstępem do tejże pracy. To ten archaiczny mem lęku przed tym, co niewidoczne, czego nie da się fizycznie dotknąć, przeważał nad memami wygody finansowych transakcji.

Przykład ten pokazuje jednak, że przy odrobinie dobrej woli, odpowiednich kampaniach promocyjnych i społecznych, ale przede wszystkim dzięki od-

powiedniej finansowej edukacji można wprowadzić do środowiska odpowiednie i pożądane memy. Z tego faktu zdały sobie sprawę prywatne firmy, które od wielu lat w swoich reklamach mówią o swoich produktach jak najlepiej. Memetyka pokazuje, że mówić trzeba dużo i często, jeżeli dana myśl ma się w społeczeństwie zakorzenić.

Zakończenie

Memetyka to teoria opisująca przemieszczanie się idei w środowisku ludzkich myśli i ich podstawowe funkcje za pomocą terminologii oraz zasad zapożyczonych od genetyki i nauk biologicznych. Memetyka pozwala spojrzeć na zachowania społeczne z punktu widzenia myśli bądź zachowania, a nie z punktu widzenia ludzi, które te myśli przejawiają. Ten punkt widzenia pozwala zrozumieć podejmowane przez ludzi decyzje dotyczące finansów, nawet jeżeli wydają się nieracjonalne i bezzasadne. Umiejętne zastosowanie map memetycznych i mapowanie społeczeństwa, tak jak genetycy mapują genom, umożliwi zatem przewidzenie, gdzie występują zjawiska niebezpieczne dla społeczeństwa oraz jakie zachowania przeważają.

MEMETICS IN PERSONAL FINANCE

Summary

Paper deals with problems of households financial decisions, described and viewed through the memetics' point of view.

The first part of the paper deals with the memetics itself, describing the conceptual basis for this unusual science. Second part of the paper briefly describes the basis for personal and household finances, their essence and main tools and then proceeds to describe people's financial behavior through the means and tools of memetics. It describes why people behave in a certain manner even though it is financially unhealthy to them. It tries to explain why budgeting or even speaking of finances outside of own household is unthinkable in nowadays society. It enlists the reasons why credits and loans are more popular than investments.

Translated by Bartosz Musiał